

Корольова І.І., Блах В.С.

Шляхи здійснення моніторингу науково-дослідної роботи в системі професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах

*Корольова Ірина Іванівна, кандидат педагогічних наук, доцент
Блах Валерія Сергіївна, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедра педагогіки, психології й освітнього менеджменту
Херсонський державний університет, м. Херсон, Україна*

Анотація. У даній статті розкрито систему моніторингових досліджень освітньо-наукового процесу вищого навчального закладу. Визначено шляхи здійснення моніторингу науково-дослідної роботи в системі професійної підготовки майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах.

Ключові слова: моніторинг, науково-дослідна робота, професійна підготовка фахівців

Зміни, що відбуваються в сучасному освітньо-науковому просторі, потребують оновленого підходу до організації науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі. Аналізуючи сучасний стан й еволюцію розвитку вищої школи, необхідно відзначити, що одним із завдань діяльності вищого навчального закладу є запровадження моніторингу науково-дослідної роботи викладачів і студентів в системі професійної підготовки майбутніх фахівців.

Означена проблема знаходить своє відображення в дослідженнях багатьох українських і зарубіжних вчених, зокрема у працях В.І. Андрєєва, І.В. Бестужева-Лади, В.Г. Горб, С.С. Єрмакової, Е.Ф. Зеєра, О.І. Локшиної, Т.О. Лукіної, О.І. Ляшенко, О.М. Майорова, Ю.О. Шихова та ін.

За О.М.Майоровим, моніторинг в освіті є системою збору, обробки, зберігання і поширення інформації про освітню систему або окремі її елементи, яка орієнтована на інформаційне забезпечення управління, дозволяє робити висновки про стан об'єкта у будь-який момент часу і дає прогноз його розвитку [3].

Слід підкреслити, що система моніторингових досліджень освітньо-наукового процесу вищого навчального закладу також ґрунтується на збиранні, зберіганні, обробці та розповсюдженні отриманої інформації. Моніторинг безпосередньо впливає на якість навчально-виховного процесу, зростання професійної компетентності викладачів, розвиток творчої особистості викладачів і студентів, прояв активності до інноваційної та науково-пошукової діяльності. Особливістю моніторингу освітньо-наукового процесу вищого навчального закладу є його науково обґрунтована організація, під час якої відбувається перехід кількісних показників у якісні.

Основними функціями наукового феномену моніторингу освітньо-наукового процесу вищого навчального закладу є: інтеграційна, діагностична, порівняльна, експертна, інформаційна, прагматична, прогностична, контрольно-оцінна, соціальна.

Освітнє середовище сьогодення характеризується інноваційністю, яка зумовлена динамізмом суспільного життя, пріоритетністю інтеграційних тенденцій у науці, у тому числі і в науково-дослідній роботі вищих навчальних закладів, визначає стратегію її розвитку, яка орієнтована на задоволення потреб суспільства і сучасних освітніх установ у педагогічних фахівцях, здатних до свідомого вибору, конкурентоспроможних на ринку праці, готових до постійного професійного зростання, соціально-професійної мобільнос-

ті, виявлення креативних здібностей. Тому набуває актуальності пошук шляхів і засобів підвищення якості професійної підготовки, спрямованої на вирішення основних завдань щодо розвитку і удосконалення професійної підготовки майбутніх фахівців, визначених державою та суспільством.

Результати моніторингу можливо використовувати також для виявлення факторів, які пов'язані з особливостями процесу навчання або соціальним оточенням, що здійснює вплив на освітні досягнення студентів. Наприклад, визначення оптимальних навчальних планів, підручників, методики навчання тощо.

Моніторинг, що проводиться на певних етапах освітнього процесу повинен вирішувати інші специфічні задачі, а саме успішно здійснювати методичну підтримку викладачів, що використовують в дослідженні різні підручники та методики.

Водночас, поняття “моніторинг” за своїм змістом подібний до таких загальнонаукових педагогічних і психологічних понять, як “зворотний зв'язок”, “рефлексія”, “контроль”, “атестація”, проте, на думку Е.Ф. Зеєра, всі ці поняття є окремими елементами моніторингу, які мають свою структуру [1].

Зважаючи на зазначене моніторинг має ряд специфічних рис, а саме, являє собою цілісну систему, що виконує багато різноаспектних функцій; на відміну від інших близьких або схожих педагогічних і психологічних понять моніторинг має такі особливості:

- 1) безперервність (збір даних відбувається постійно);
- 2) діагностичність (мається на увазі наявність моделі або критеріїв, з якими можна співвіднести реальний стан об'єкта, системи або процесу, що відслідковується);
- 3) інформаційна оперативність або інформативність (критерії для відстеження включають найбільш проблемні показники, на підставі яких можна робити висновок про викривлення в процесах, що відслідковуються);
- 4) зворотний зв'язок, який дозволяє вносити корективи у процес, що відстежується);
- 5) науковість (сприяє застосуванню обґрунтованих моделей і відстеження параметрів) [5].

Провідним компонентом підтримки якості професійної підготовки в системі вищої освіти, що визначає формування і становлення фахівця, є продуктивна професійна підготовка майбутніх викладачів вищих навчальних закладів, зокрема розроблені та запроваджені технології моніторингу їх професійної підготовки та її постійного моніторингового супроводу.

Моніторинг як інструмент контролю якості професійної підготовки має бути наявний на усіх стадіях отримання професійних знань, адже він є невід'ємною частиною процесу продуктивної професійної підготовки фахівців у вищому навчальному закладі; його основні засади в навчальному процесі вищого навчального закладу укладаються в реалізації базових принципів: простоти, доступності, прозорості, надійності, об'єктивності; а задача полягає у формуванні механізмів отримання розширення, кодування і декодування навчальної інформації.

Перехід від накопичення професійних знань до розвитку професійних умінь і набуттю професійних навичок відбувається за "пірамідальним" алгоритмом: кожен наступний шлях може бути успішним тоді коли, він забезпечений широким базисом минулих ступенів; тільки знання, побудовані на між предметних зв'язках, а саме знання основної та декількох суміжних дисциплін дозволяють сформувати уміння, галузь застосування яких не обмежується інтересами вивченої певної дисципліни; у свою чергу, лише сукупність різнопланових професійних умінь конструюють базу для формування навичок, які забезпечують високий рівень професіоналізму майбутнього фахівця. Накопичений досвід вирішення виробничих та життєвих проблем призводить до утворення в структурі особистості компетентностей, які реалізуються при зіткненні з різними видами завдань або завданнями, які визначаються змінними нестандартними чинниками, обумовлюючи характер конкретного прийнятого рішення. Виділяють такі основні компетентності:

- соціальні, пов'язані з готовністю брати на себе відповідальність, бути активним у прийнятті рішень, в суспільному житті, в регулюванні конфліктів мирним шляхом, у функціонуванні й розвитку демократичних інститутів суспільства;
- полікультурні, які стосуються розуміння несхожості людей, взаємоповаги до їх мови, релігії, культури тощо;
- комунікативні, що передбачають опанування важливим у роботі й суспільному житті усним і писемним спілкуванням, а також оволодіння кількома мовами;
- інформаційні, які зумовлені зростанням ролі інформації у сучасному суспільстві й передбачають оволодіння інформаційними технологіями, уміннями добувати, критично осмислювати й використовувати різноманітну інформацію;
- саморозвитку та самоосвіти, що пов'язані з потребою й готовністю постійно навчатися як у професійному відношенні, так і в особистому та суспільному житті;
- продуктивної, творчої діяльності, які реалізуються у прагненні й здатності до раціональної діяльності [4].

Урахування зазначеного під час професійної підготовки майбутніх фахівців сприятиме формуванню професійній компетенції як загальній здатності, що базується на набутих вже знаннях, досвіді, цінностях, здібностях. При такому підході до організації професійної підготовки майбутніх фахівців принципом значення має наявність установок, що виражають собою готовність особистості приймати важливі рішення. Ці установки пов'язані, з одного боку, з

об'єктивними вимогами самих ситуацій вибору, та, з іншого, з уже наявним в особистості досвідом вирішення професійно важливих завдань.

Отже, моніторинг професійної підготовки майбутніх фахівців являє собою складну багаторівневу систему компонентів навчальної діяльності (умови, процес, результат), що характеризується комплексом параметрів, які визначають його результативність у контексті особистісно-професійного розвитку майбутніх фахівців, їх готовність до здійснення професійної діяльності з урахуванням сучасних вимог і особливостей професії, при цьому надаючи особливої уваги здійсненню науково-дослідної роботи.

Водночас, система професійної підготовки у своїй структурі передбачає тісний взаємозв'язок навчально-пізнавальної діяльності майбутніх фахівців із активним науково-дослідницьким пошуком із вирішення окреслених проблем курсових та дипломних робіт, як виду навчальної діяльності, результати якої засвідчують наявний рівень якісно сформованих професійних умінь та навичок.

Тому система моніторингових досліджень науково-дослідної роботи вищого навчального закладу ґрунтується на збиранні, зберіганні, обробці та розповсюдженні отриманої інформації. Моніторинг науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах безпосередньо впливає на якість навчально-виховного процесу, зростання професійної компетентності викладачів і студентів, розвиток їх творчої особистості, прояв активності до інноваційної та науково-пошукової діяльності. Особливістю моніторингу науково-дослідної роботи є науково обґрунтована організація процесу, під час якого відбувається перехід кількісних показників у якісні.

У процесі моніторингу науково-дослідної роботи вищого навчального закладу можна виділити такі рівні: державний, регіональний, університетський, факультетський (інститутський), кафедральний. Показники моніторингу результатів наукової діяльності впливають: на рейтинг вищого навчального закладу серед споріднених вищих навчальних закладів; підвищення рівня професійної компетенції викладачів; відсоток випускників аспірантури та докторантури, що залишилися працювати в університеті; рейтинг випускників; особисті досягнення студентів тощо.

Зазначимо, що під час організації науково-дослідної роботи у вищому навчальному закладі використовуються як традиційні, так і нетрадиційні форми. Застосування колективних форм науково-дослідної роботи спрямовано на визначення та запровадження єдиного підходу до розв'язання деяких проблем, вирішення нагальних питань сучасної науки, організації цілісного педагогічного процесу у вищій школі, аналізу напрацювань спільної діяльності, дослідження і поширення інноваційного педагогічного досвіду, науково-технічної інформації, що визначаються продуктивністю, креативністю, доцільністю тощо. Традиційною формою організації колективної наукової роботи в університетах є науково-методичні конференції та науково-практичні семінари, які створюють умови активізації творчого потенціалу науковців. На сучасному етапі у сфері вищої освіти під час організації науково-дослідної роботи спостерігається

пріоритетність використання нетрадиційних колективних форм. Такими формами роботи виступають фестивалі науки, педагогічні читання, телемости, конкурси наукових робіт тощо.

У той же час для підтримки творчого клімату у педагогічному колективі доцільно створювати творчі наукові групи, які досліджують актуальні проблеми, здійснюють нестандартні підходи до їх вирішення. До таких творчих груп належать науково-дослідні лабораторії, наукові товариства при кафедрах, що об'єднують науковців навколо однієї або кількох актуальних наукових проблем; наукові школи провідних учених, товариства молодих учених, створюючи умови залучення прогресивної молоді до вирішення нагальних наукових проблем сьогодення.

Розповсюдженою практикою у вищому навчальному закладі є створення творчих наукових колективів, які об'єднують науковців для дослідження науково-дослідних тем, що виконуються за рахунок державних коштів, за державним замовленням, або як наукові гранти. До складу наукових груп у вищому навчальному закладі входять як найбільш досвідчені науковці, так і молоді вчені та обдарована студентська молодь.

Вагоме значення в системі організації науково-дослідної роботи мають її індивідуальні форми, варіативність вибору яких визначається специфікою діяльності навчального закладу, рівнем професійної компетентності виконавців науково-дослідної роботи, особливостями її здійснення на засадах суб'єкт-суб'єктних відносин. Широкого використання у реалізації науково-дослідної роботи серед індивідуальних форм набули: самоосвіта, виконання наукових досліджень різних рівнів, написання статей, участь у конкурсах наукових проєктів, підготовка монографій, підручників та посібників, а для більш досвідчених науковців – керівництво науковими роботами, науковим стажуванням консультації тощо.

Відповідно до вимог сьогодення, особливої уваги заслуговує самоосвіта, як одна з форм науково-дослідної роботи працівників освітньої галузі, яка забезпечує вдосконалення системи професійних знань, умінь та навичок, підвищення рівня професійної культури та компетентності, сприяє активному залученню до сучасних наукових досліджень.

Важливими формами організації науково-дослідної роботи студентів є: колективні форми (наукові конференції, конкурси творчих робіт, олімпіади), групові (робота студентського наукового товариства, науково-дослідних груп) та індивідуальні (консультації, підготовка наукових статей, участь у конференціях тощо). Найбільш масовою формою роботи з обдарованою студентською молоддю є їх участь у Всеукраїнській студентській олімпіаді з навчальних дисциплін і спеціальностей та Всеукраїнському конкурсі студентських наукових робіт.

У той же час моніторингові дослідження організації науково-дослідної роботи дають можливість виділити труднощі, про що свідчить аналіз досвіду діяльності вищих навчальних закладів. Серед найпоширеніших недоліків науково-дослідної роботи у вищих навчальних закладах можна назвати такі:

– збільшення кількості наукових заходів, що дещо знижує якість їх проведення;

– одноманітність у формах організації наукової роботи, що затримують широке використання інноваційних технологій;

– має місце відособленість наукової і навчально-виховної діяльності без їхньої узгодженості і належного координування в усіх підрозділах навчального закладу;

– опір певної кількості педагогічних працівників запровадженню педагогічних експериментів та інноваційних технологій;

– не враховуються особистісні наукові запити і потреби працівників галузі освіти;

– не завжди високий рівень активності науково-педагогічних кадрів [2].

Саме успішність розв'язання означених проблем покладено в основу визначення якісних показників результативності наукової діяльності вищого навчального закладу. На основі цих показників доцільно здійснювати ґрунтовний аналіз наукової діяльності вищого навчального закладу від кафедри до факультету, визначивши рейтингові показники кожного структурного підрозділу. Таким чином, кожна кафедра та факультет зможуть проаналізувати своє місце у рейтингу і зробити певні висновки щодо удосконалення та підвищення рівня наукової роботи.

Актуальне завдання сьогодення – забезпечити високий рівень наукових досліджень в університетах, привести їх у відповідність до європейських стандартів наукового та науково-методичного забезпечення – вирішується тим, що вищі навчальні заклади навчилися самостійно заробляти кошти результатами своєї наукової праці, широко використовують можливості різних фондів і грантодавців, як міжнародних, так і вітчизняних, у позабюджетному фінансуванні наукових колективів.

Ще одним важливим напрямом розвитку вищої школи є інтеграція освіти і науки, впровадження найкращих наукових проєктів, що відповідають стандартам Болонської угоди у навчальний процес. У вищому навчальному закладі ці питання вирішуються через підготовку професорсько-викладацьким складом університету монографій, підручників, навчальних посібників, програм, наукових статей, опублікованих у тому числі і у наукометричних базах даних. Саме з цим видом наукової діяльності пов'язане підвищення рейтингових показників конкретного вищого навчального закладу у загальному рейтингу освітніх закладів країни.

Особливу увагу під час організації наукової роботи слід звернути на можливості наукової співпраці вищого навчального закладу з органами місцевого самоврядування, промисловими підприємствами, яка б сприяла забезпеченню сучасних потреб кожного регіону України – економічних, екологічних, гуманітарних та інших. До такої співпраці доцільно залучати створені в університетах науково-дослідні лабораторії, центри, наукові доробки яких потребують конкретної реалізації.

Моніторингові дослідження результативності науково-дослідної роботи вищого навчального закладу довели, що її ефективність залежить від багатьох чинників, серед яких:

- виявлення і підтримка нових перспективних наукових напрямків, генерація нових знань та їх комерціалізація за рахунок бізнеспартнерства;
 - залучення коштів для наукових досліджень через систему грантів, благодійних фондів, з державних і приватних коштів та джерел;
 - проведення фундаментальних досліджень світового рівня якості у сфері соціально-економічних наук та інформаційних систем і технологій;
 - розвиток системи прикладних наукових досліджень і розробок у соціально-економічній сфері;
 - створення науково-дослідних лабораторій за основними напрямками конкурентних міждисциплінарних досліджень та підсилення вже існуючих лабораторій вищого навчального закладу;
 - розвиток науково-технічного співробітництва між вищими навчальними закладами та бізнесструктурами в межах наукової співпраці з промисловими підприємствами та організаціями;
 - стимулювання та розвиток науково-технічної кооперації між вищими навчальними закладами та закордонними відомствами, виробничо-науковими фірмами й промисловими підприємствами;
 - формування та розвиток науково-педагогічного потенціалу вищого навчального закладу та активна участь у підготовці наукових кадрів для вищих навчальних закладів України;
 - залучення студентів до наукової діяльності за різними формами та видами;
 - забезпечення участі науковців вищого навчального закладу в дослідженнях в системі міжнародного наукового обміну;
 - забезпечення щорічного стажування науково-педагогічних і наукових працівників, студентів та аспірантів у провідних закордонних навчально-наукових центрах;
 - забезпечення державного фінансування розвитку інформаційних, аналітичних та довідкових баз даних вищого навчального закладу, зокрема підтримка наукових видань, створення їх електронних сайтів та просування до міжнародних наукометричних баз даних; передплата іноземних наукових журналів, відкриття доступу до зарубіжних електронних баз наукових статей;
 - інформаційно-аналітичне забезпечення робіт зі створення, охорони, захисту та комерціалізації об'єктів права інтелектуальної власності.
- Врахування зазначених чинників у організації наукової діяльності дозволить підвищити здобутки університетів на якісно новий рівень.

ЛІТЕРАТУРА (REFERENCES TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

1. Зеер Э.Ф. Психология профессионального образования / Зеер Э.Ф. [учеб.пособие]. – 2-е изд., перераб. – М.: Издательство Московского психолого-социального института; Воронеж: Издательство НПО “МОДЕК”, 2003. – 480 с.
Zeer E.F. Psihologiya professionalnogo obrazovaniya [Psychology of professional education]/ Zeer E.F. [ucheb.posobie]. – 2-e izd., pererab. – M.: Izdatelstvo Moskovskogo psihologo-sotsialnogo instituta; Vronezh: Izdatelstvo NPO “MODEK”, 2003. – 480 s.
2. Корольова И.И. Мониторинг результатов освітньо-наукового процесу у вищих навчальних закладах: [навч.-метод. посіб.]/ И.И. Корольова, В.С. Блах. – Херсон: ХДУ, 2013. – 112 с.
Korol'ova I.I. Monitorynh rezul'tativ osvith'o-naukovoho protsesu u vyshchikh navchal'nykh zakladakh [Monitoring of results of educational and scientific process in higher education]: [navch.-metod. posib.]/ I.I. Korol'ova, V.S. Blakh. – Kherson: KhDU, 2013. – 112 s.
3. Майоров А.Н. Мониторинг в образовании / А.Н. Майоров. – СПб.: Издательство “Образование-Культура”, 1998. – 344 с.
Mayorov A.N. Monitoring v obrazovanii [Monitoring in Education]/ A.N. Mayorov. – SPb.: Izdatelstvo “Obrazovanie-Kultura”, 1998. – 344 s.
4. Мойсеюк Н.Є. Педагогіка [навч. посіб., 4-е вид., доповн.]/ Н.Є. Мойсеюк. – 2003. – 615 с.
Moysyuk N.Ye. Pedagogika [Pedagogy] [navch. posib., 4-e vyd., dopovn.]/ N.Ye. Moysyuk. – 2003. – 615 s.

Korol'ova I.I., Blakh V.S. Ways to monitor the research work in the system of training future professionals in higher education

Abstract. The article presents the system of monitoring research, educational and scientific process of higher education. Ways to monitor the research work in the system of training future professionals in higher education.

Keywords: monitoring, research, professional training

Корольова И.И., Блах В.С. Пути реализации мониторинга научно-исследовательской работы в системе профессиональной подготовки будущих специалистов в высших учебных заведениях

Аннотация. В статье раскрыта система мониторинговых исследований образовательно-научного процесса высшего учебного заведения. Определены пути реализации мониторинга научно-исследовательской работы в системе профессиональной подготовки будущих специалистов в высших учебных заведениях.

Ключевые слова: мониторинг, научно-исследовательская работа, профессиональная подготовка специалистов